

Gedeelde pedagogische verantwoordelijkheid?

De opvoedingsbelofte in de praktijk

Debat in het kader van het project nav de Internationale Dag van het Gezin georganiseerd door het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen met de steun van het Vlaams Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

op woensdag **19 december 2007** van 10 tot 13u
in De Factorij te Schaarbeek

VERSLAG

Inleiding

Kinderen hebben nood aan - en bijgevolg recht op - duurzame persoonlijke relaties. Het engagement dat van ouders en andere opvoeders wordt gevraagd, is zeer groot. De overheid moet niet in de plaats van de opvoeders treden, maar zij kan hen wel op alle mogelijke manieren ondersteunen, niet door te wachten tot dingen fout lopen, maar met een beleid waarin facilitering, ondersteuning en verrijking van de opvoeding centraal staan. Het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen (HIG) is ervan overtuigd dat de instelling van een **opvoedingsbelofte** hier op een originele en positieve manier kan toe bijdragen.

Op de forumdag van 11 mei 2006 lanceerde het HIG de idee van de opvoedingsbelofte en op 11 mei 2007 confereerden dr. **Hans Van Crombrugge** (docent HIG), prof. dr. **Wouter Vandenhole** (Universiteit Antwerpen) en prof. dr. **Jan C.M. Willems** (Universiteiten Maastricht en Amsterdam) met andere wetenschappers over de voor- en nadelen van de opvoedingsbelofte vanuit de optiek van de rechten van het kind. Van beide bijeenkomsten is een verslagboek verkrijgbaar.

Conform de traditie van onze forumdagen waarop we vertegenwoordigers van het wetenschappelijke veld, beleidsmakers en vertegenwoordigers van het middenveld en/of het welzijnswerk met elkaar in debat brengen, gaven wij op **19 december 2007** het woord aan **beleidsmakers** en **vertegenwoordigers van het middenveld en de hulpverlening**. We vroegen hun hoe gezinsbeleid meer kan evolueren van reageren en ingrijpen achteraf - als het 'kwaad' al is geschied - naar voorkomen en ondersteunen, en op welke wijze het jeugd- en welzijnsbeleid meer gezinnen kan bereiken.

Diverse beleidsmakers gingen in op onze uitnodiging:

Bart Caron (Spirit), Vlaams Parlementslid en Gemeenteraadslid van Kortrijk

Jozef De Borger (CD&V), Burgemeester van Londerzeel

Tom Dehaene (CD&V), Vlaams Parlementslid, OCMW- voorzitter en Schepen van sociale zaken, financiën, verzekeringen, werkgelegenheid van Zemst

Mizel Gebruers (lijst Actiev), OCMW-voorzitter en Schepen sociaal beleid/sociaal huis, solidariteit en ontwikkelingssamenwerking, leefmilieu en natuur van Vorselaar

Ingrid Pira (Groen!), Burgemeester van Mortsel

Elke Roex (sp.a), Vlaams Parlementslid voor Brussel

Ludwig Vandenhove (sp.a), Burgemeester van Sint-Truiden en Federaal Volksvertegenwoordiger

Marina Willems, Schepen van (o.a.) jeugd, gelijkekansenbeleid en ceremonie van Oostende

Lieten zich verontschuldigen:

Yolande Avontroodt (Open VLD), Burgemeester van Schilde en Federaal Volksvertegenwoordiger

Marnic De Meulemeester (Open VLD), Burgemeester van Oudenaarde en Vlaams Parlementslid
Vera Jans (CD&V), Vlaams Parlementslid en Gemeenteraadslid van Lanaken
Luc Martens (CD&V), Burgemeester van Roeselare en Vlaams Parlementslid
Sabine Poleyn (CD&V), Vlaams Parlementslid
Vera Van der Borght (Open VLD), Vlaams Parlementslid

Naast hen zat een veertigtal vertegenwoordigers van het middenveld en de hulpverlening rond de tafel.

Zij gingen in debat met Hans Van Crombrugge en Wouter Vandenhole; Jan Willems was verontschuldigd.

'Wij ouders beloven': het ritueel

'Wat er ook gebeurt, wij zijn er voor jou!' Dat denkt elke ouder bij de geboorte van een kind: 'Hier ga ik heel goed voor zorgen!' En toch zeggen we dat weinig luidop. Als we trouwen of gaan samenwonen, zeggen we wel: 'Ik kies voor jou' en meestal geven we een groot feest om ons geluk met iedereen te delen. Waarom zouden we dat ook niet doen als er een kind (bij) komt: 'Wij kiezen voor jou en wij beloven er altijd te zijn voor jou'?

Het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen pleit voor een officiële opvoedingsbelofte: op het gemeentehuis, samen met andere ouders en voor de burgemeester of de schepen van burgerlijke stand. Meteen doet ook de overheid een belofte: deze ouders en dit gezin te steunen waar nodig.

Als inleiding tot het debat schetst **Hans Van Crombrugge**, geestelijke vader van de opvoedingsbelofte, hoe dat concreet in zijn werk zou kunnen gaan: een 'ouderaangifte' in plaats van (of volgend op) een 'kinderaangifte'...

Een zonnige zaterdagvoormiddag. Een jong ouderpaar, baby van enkele maanden op de arm, oudere kinderen aan de hand, komt aan bij het gemeentehuis. De trotse oma's en opa's, peter en meter van de baby en enkele tantes zijn er ook bij. Bij de ingang treffen ze andere ouderparen die ze leerden kennen via de gemeentelijke oudergroepen. Tijdens deze tweewekelijkse bijeenkomsten voor en na de bevalling konden ze al hun vragen kwijt en wisselden ze opvoedingstips uit. Ze vernamen daar ook alles over de rechten van het kind en welke rol ouders spelen bij de verwerkelijking daarvan. Deze informatie vormt een mooie aanvulling op de artikels uit 'Brieven aan jonge ouders' die ze thuis ontvangen.

De burgemeester (of de schepen van burgerlijke stand) staat klaar om iedereen te verwelkomen. De consulente van Kind & Gezin knikt hen vriendelijk toe. Na felicitaties met hun gezinsuitbreiding wijst de burgemeester (of de schepen van burgerlijke stand) de ouders kort op de wettelijke bepalingen en verplichtingen die samengaan met de ouderlijke verantwoordelijkheid en hoe deze samenhangen met de rechten van het kind. Hij/zij neemt kennis van de informatie die de ouders hierover al verworven hebben in de oudergroepen en nodigt hen uit tot het uitspreken van hun engagement.

Daarop spreken de ouders hun opvoedingsbelofte uit, concreet vormgegeven in een lijstje van tien beloftes [zie bijlage]. De aanwezige getuigen nemen hiervan akte en spreken hun vertrouwen uit in de wil en de inzet van de ouders en stellen zich ter beschikking voor verdere ondersteuning.

Op zijn/haar beurt spreekt ook de burgemeester/schepen de belofte uit dat de gemeente dit jonge gezin zal steunen waar nodig. Om de ouders alvast op weg te helpen naar de juiste instanties voor steun en informatie overhandigt hij hun de laatste editie van de 'Gids voor gezinnen'.

Ten slotte worden alle aanwezigen hartelijk uitgenodigd op de jaarlijkse opvoedingsbeurs. Een glaasje rondt de feestelijke gebeurtenis af.

Zo dromen wij ons het ritueel van de opvoedingsbelofte, met een duidelijke plaats voor alle betrokkenen en geruggesteund door een goede voorbereiding én opvolging.

Een gelijkaardig ritueel zou kunnen bedacht worden voor ouders die na een scheiding en/of een eventuele nieuwe gezinssamenstelling hun engagement tegenover alle betrokken kinderen willen onderlijnen.

Hoe staan de aanwezige burgemeesters tegenover dit voorstel?

Groen!-burgemeester van Mortsel **Ingrid Pira** voelt zeker wat voor een meer rituele benadering van administratieve verplichtingen, maar aarzelt om dit ook in te voeren bij een geboorte. Ze vreest dat een tussenkomst van de overheid in een gebeurtenis die als zeer privé wordt ervaren, betuttelend zou overkomen.

Sp.a-burgemeester van Sint-Truiden **Ludwig Vandenhove** toont zich eerder voorstander. Hij onderkent dat veel problemen beginnen in gezinnen die kampen met een gebrek aan 'veiligheid'. Veel (jonge) gezinnen kunnen best wat ondersteuning gebruiken. Anderzijds moeten we de impact van het gezin ook weer niet overschatten en voldoende oog hebben voor individuele vrijheid en verantwoordelijkheid. In hun benadering van gezinnen moeten gemeenten schipperen tussen betutteling en een al te vrijblijvende houding.

De formule van de 'tien beloftes' doet hem wel iets teveel denken aan de 'tien geboden'; we moeten ervoor opletten om niet in een al te kerkse sfeer te verzeilen... In Sint-Truiden bestaat al een soort ritueel: een keer per jaar worden alle ouders die het afgelopen jaar een kind kregen, uitgenodigd bij het planten van een geboorteboom in een gemeentelijk plantsoen. Daarop komt voor elk nieuw geboren kind een naamplaatje. De ouders krijgen een CD mee ten voordele van Unicef en een pakketje milieuvriendelijke luiers. Daar komt altijd veel volk op af, dus blijktbaar is er wel behoefte aan een hedendaags ritueel om deze mijlpaal in een gezinsleven te markeren.

Ouderschap in het trouwboekje

Neemt de betrokkenheid van de (gemeentelijke) overheid op de opvoeding af? Zo vraagt HIG-directrice **Gaby Jennes**, en ze neemt er de trouwboekjes van drie generaties bij:

- In het trouwboekje van haar ouders, meer dan vijftig jaar oud, telt ze veertien pagina's over kinderen en 'adviezen aan de moeder'.
- In haar eigen trouwboekje, van zo'n 25 jaar geleden, is dat ingekort tot vijf pagina's.
- In het boekje van een collega die een tiental jaar geleden in het huwelijksbootje stapte, staat niets meer over kinderen maar wel een stuk van een luttele twee pagina's over een 'harmonieus gezinsleven'.

Is het niet hoog tijd dat de overheid, ook de lokale, zich opnieuw meer gaat 'bemoeien' met opvoeding en ouderschap, niet om te betuttelen, maar om crisissituaties te helpen voorkomen?

Los van deze vraag zijn de beleidsmakers het erover eens dat het trouwboekje dan in ieder geval niet het meeste geschikte medium is.

Ludwig Vandenhove ziet in deze evolutie inderdaad een weerspiegeling van een tendens naar afscherming van het private.

Ingrid Pira vindt de vergelijking mank lopen: de trouwbelofte leg je op vrijwillige basis af en kan eindig zijn (ook al is dat niet de bedoeling); de opvoedingsbelofte is per definitie voor altijd en heeft alleen al daarom een meer dwingend karakter.

Tom Dehaene vindt het huwelijk geen geschikt moment om over opvoeding te communiceren. Opvoedingsvragen stellen zich dan niet. Hij stelt ook vragen bij het nut van de opvoedingsbelofte als instrument van opvoedingsondersteuning. Opvoedingsvragen stellen zich doorgaans niet bij de geboorte maar een paar maanden of zelfs jaren later. Steun aan ouders moet uitgaan van de goede bedoelingen en de kracht van ouders. Hij ziet meer heil in het meegeven van een folder bij de geboorte met informatie over mogelijke ondersteuning dan in een ritueel dat ouders in de eerste plaats op hun verantwoordelijkheid wijst. In veel gemeenten is het aanbod van opvoedingsondersteuning zeer beperkt of onbestaande; hij vindt daarom een appèl aan de ouders te eenzijdig.

Hans Van Crombrugge repliceert: opvoeding is niet louter een privé zaak. De overheid móét tussenkomen als het de rechten van het kind daadwerkelijk wil beschermen, en liefst tijdig, niet als die rechten al op flagrante wijze geschonden zijn.

Hoe staan vertegenwoordigers van middenveld en hulpverlening tegenover de opvoedingsbelofte?

Luc Witters, verantwoordelijke voor BOOG, de dienst ouderstage voor de gerechtelijke arrondissementen Leuven & Brussel, ziet de schoonheid van het ritueel en de positieve impuls die van een dergelijk feestelijk moment kan uitgaan. Hij is blij dat ook de overheid geacht wordt beloftes te maken tegenover de ouders en zou dit aspect nog meer gewicht willen geven. De overheid faalt immers al te vaak in de naleving van haar beloftes. Niet alle kinderen worden in 'goede' gezinnen geboren; niet alle ouders hebben voldoende 'kracht' om op verder te bouwen. Misschien kan dit ritueel de overheid op het spoor brengen van de kwetsbare gezinnen en hen meteen van bij de start extra ondersteunen.

Hilde Haerden, coördinatrice van de opvoedingswinkel in Genk, toont zich eveneens voorstander. Ook daar werkt men aan een geschenk, een geboortekoffer met als onderliggende boodschap 'opvoeding is gedeelde verantwoordelijkheid'. Zij sluit zich aan bij Witters: de overheid kan veel van haar beloftes tegenover gezinnen niet waarmaken; het zou niet fair zijn om enkel van de ouders een uitgesproken engagement te verwachten. Mooi aan het ritueel zoals Hans van Crombrugge het schetst, vindt ze het sociale aspect: ook zij pleit voor meer sociale contacten, vooral voor/tussen kansarme gezinnen.

Hilde Van Heuven, afgestudeerde in gezinswetenschappen, hoopt dat de opvoedingsbelofte een bron van kracht kan betekenen voor zwakkere groepen die minder bewust met opvoedingsvragen bezig zijn. Het ritueel kan een sleutel zijn tot informatie, netwerken en steun.

Christian Boone, actief in Brusselse interculturele vadergroepen, bevestigt de grote afwezigheid van de overheid in het hele opvoedingsproces. Volgens hem zijn veel steden en vooral Brussel ronduit kind- en gezinsonvriendelijk.

Bied ouders zoveel mogelijk keuze, zegt **Marcel De Beukeleer** van de Raad van Ouders van de Jeugdhulp, en zorg ervoor dat de keuzes binnen de perken blijven van de rechten van het kind en van de mens. Hoed je voor betutteling: ga niet uit van één opvoedings- of gezinsmodel, ook niet stilzwijgend; erken diversiteit, vooral in de wijze waarop arme gezinnen met hun kinderen omgaan. Hij zou graag zien dat de opvoedingsbelofte een stem geeft aan de vele mee-ouders die een kind mee opvoeden, en hun inspanningen valideert. Een echte juridische omkadering van hun statuut zou nog beter zijn.

Marina Willems vreest dat de opvoedingsbelofte, als ze niet verplicht is, juist bij de kansengroepen weinig succes zou hebben. Zij wil dat de lokale overheid meer een regiefunctie opneemt in het aanbod van opvoedingsondersteuning.

Ludwig Vandenhove sluit hierbij aan: een belofte is gemakkelijk gemaakt. De gemeente doet elke zes jaar een heleboel beloftes; zij kan er wel op afgerekend worden. Wie al uit de boot valt, bereik je niet met de opvoedingsbelofte, maar ook niet met andere vormen van opvoedingsondersteuning; deze gezinnen beseffen vaak niet dat ze een opvoedingsprobleem hebben.

Mizel Gebruers vreest dat veel mensen deze 'tien beloften' moeilijk zullen kunnen waarmaken vanwege hun preciaire levensomstandigheden. Ook zij erkent dat het bestaande aanbod van opvoedingsondersteuning zich teveel op de middenklasse richt.

Elke Roex staat positief tegenover de idee om ouders op hun verantwoordelijkheid te wijzen en hen duidelijk te maken dat ze juist niet voor vanalles op de overheid moeten rekenen en dat de school niet alles kan oplossen.

Bart Caron toont zich sceptisch: legt de opvoedingsbelofte de verantwoordelijkheid niet teveel bij de ouders terwijl de overheid dikwijls zeer slechte condities schept voor het ouderschap?

Carine De Wilde, verbonden aan het Agentschap Jongerenwelzijn, sluit zich hierbij aan: is de opvoedingsbelofte geen uiting van wantrouwen in de ouders?

HIG-docente **Ria Grommen** waarschuwt voor al te normerend optreden: het kan niet de bedoeling zijn om de druk op jonge gezinnen nog te verhogen. Je moet als ouder de kans krijgen om te groeien in je rol.

Hans Van Crombrugge repliceert dat veel niet vanzelfsprekend is voor sommige gezinnen, vooral de kansarme. Hij ziet juist daarom een kracht uitgaan van een verplichte opvoedingsbelofte en trekt een parallel met de leerplicht die vooral voor kansarme kinderen een enorme vooruitgang heeft betekend. De opvoedingsbelofte appeleert aan de opvoedende rol van de overheid.

Wouter Vandenhole noemt zich 'agnosticus' in verband met de opvoedingsbelofte. Hij deelt het uitgangspunt: de overheid heeft een rol en verantwoordelijkheid vóór het fout gaat. Maar de opvoedingsbelofte dreigt in haar huidige vorm haar doel voorbij te schieten. Ze komt tien jaar te vroeg: we hebben nog geen (of geen meer) cultuur van gedeelde verantwoordelijkheid wat opvoeding betreft; in een dergelijk kader zal een opvoedingsbelofte altijd als betuttelend worden ervaren en riskeert de verantwoordelijkheid van één partij, de ouders, overdreven te benadrukken, ook al is dat niet de bedoeling van de initiatiefnemers.

Aan welke overheid wil/zal de opvoedingsbelofte appeleren? De steunende overheid (Kind & Gezin, hulpverlening) of de repressieve overheid (politie, jeugdrechter)?

Let op met het uitspelen van de rechten van het kind tegenover de rechten van de ouders: laat ons de rechten van het kind communiceren als positief kader voor de ouders.

Ingrid Pira erkent dat er een taboe rust op opmerkingen in verband met de opvoeding; de cultuur van gezamenlijke pedagogische verantwoordelijkheid is ver zoek. Maar ook de opvoeders staan onder sterke druk.

Gaby Jennes vat samen: het is duidelijk dat de motieven die aan de grondslag liggen van de opvoedingsbelofte, het gedeelde karakter van de pedagogische verantwoordelijkheid onderstrepen én de steun aan gezinnen stimuleren, positief onthaald worden, maar dat de uitwerking van de opvoedingsbelofte anders moet.

Wat moet gezegd en wanneer?

Moet de opvoedingsbelofte worden verplicht of niet?

Zelf ziet ze positieve elementen in een verplichting: de kracht van de boodschap is des te sterker als ze bij elke geboorte geuit wordt. De overheid wordt eveneens verplicht om haar gezicht te tonen en zich te uiten. Zo bouw je mee aan een cultuur van gedeelde pedagogische verantwoordelijkheid. Enkel een verplichte opvoedingsbelofte zal kansarme gezinnen bereiken.

Ingrid Pira ziet wel iets in een plechtige uitreiking van een geschenk door de gemeente, wat natuurlijk informatie en tips kan inhouden, en, waarom niet, wijzen op verantwoordelijkheid. Maar dit verplichten kan niet. Hoe zou je het niet nakomen daarvan kunnen sanctioneren?

Mizel Gebruers pleit voor eenvoud en zou in de formulering alleen de laatste regel overhouden: 'wij beloven er te zijn voor ons kind'.

Jozef De Borger zegt dat we de bereidheid van ouders op dit vlak niet moeten overschatten; lang niet alle ouders doen mee aan het in veel gemeenten bestaande 'boomritueel'.

Tom Dehaene vindt een verplichting zeker niet kunnen omdat je geen middelen hebt tot sanctioneren en dus worden de zwakkere groepen inderdaad niet bereikt. Hij zou liever zien dat de overheid een belofte aflegt, de belofte dat er voldoende vangnetten en steun zullen zijn daar en wanneer het nodig is.

Hilde Haerden stelt al te vaak vast dat de overheid zelf haar beloftes schendt, op vlak van werkgelegenheid, woonkwaliteit, verkeersveiligheid... en vreest dat de opvoedingsbelofte de ouders te zeer zal culpabiliseren. Zij had graag gezien dat dit debat gevoerd werd vóór het decreet op de opvoedingsondersteuning werd gestemd in het Vlaams Parlement.

Marcel De Beukeleer vindt dat de opvoedingsbelofte zich moet beperken tot wat basaal nodig is, niet 'normaal' of 'ideaal', en dat kun je wel verplichten. Maar het moet een tweezijdig contract zijn: 'als het je niet lukt, dan zullen we je helpen, niet sanctioneren'.

Bart Caron vult aan: vertrekken we niet teveel van een westers model van opvoeding?

Hans Van Crombrugge repliceert: moeten we toch niet durven om een kader van waarden en normen af te spreken van wat een 'goede opvoeding' is? Als het kader onduidelijk is, is er juist meer risico op repressie en willekeur. Je moet de lat ook niet te laag leggen en eisen durven stellen. Uit HIG-onderzoek in het kader van het project 'Zin in gezin' blijkt dat er in verschillende levensbeschouwingen veel meer gelijkenissen zijn dan verschillen in waarden en normen inzake opvoeding en ouderschap.

Ook *Wouter Vandenhole* stelt de vraag of we voor een basaal dan wel een ideaal niveau kunnen of moeten gaan. Vanuit pedagogisch standpunt is een ideaal natuurlijk beter. Dezelfde discussie stelt zich bij de uitvoering van het verdrag inzake de rechten van het kind: moeten we dit als een minimale drempel zien of als een richtsnoer van een ideaal?

Manu Keirse, voorzitter van het HIG, pleit voor een terugkeer naar de basis: investeren in preventie in plaats van in remediëring en sanctionering. Dat dit loont, zien we genoeg in de medische sector. En ook daar is verplichting van preventieve maatregelen de enige weg gebleken om kansarme groepen echt te bereiken.

Hans Van Crombrugge benadrukt nogmaals dat met de opvoedingsbelofte de overheid wel degelijk wordt aangesproken. Dat zit duidelijk in de randvoorwaarden, maar misschien blijft dit aspect in de huidige formulering nog te weinig zichtbaar.

Gaby Jennes vult aan: zij ziet in de opvoedingsbelofte een instrument in functie van gezins- en/of opvoedingseffectenrapportage, met als doel om de juiste maatregelen te treffen aan het begin van de ketting en niet aan het eind van de pijplijn, wanneer zich al manifeste problemen voordoen.

Conclusie door Gaby Jennes

'Het is duidelijk dat de opvoedingsbelofte veel losmaakt. Dit sterkt ons in de overtuiging dat we moeten verderbouwen aan een cultuur van gedeelde pedagogische verantwoordelijkheid die kinderen én ouders ondersteunt, ook al is deze nog niet voor morgen, zoals we hier gehoord hebben. Het HIG onderzoekt verder in welke mate de opvoedingsbelofte hiertoe kan bijdragen. Misschien is de voorgestelde formule nog niet de ideale; de inbreng van vandaag brengt zeker weer nieuwe inspiratie. Wij danken alle deelnemers hartelijk voor hun constructieve reacties en wij beloven op onze beurt: wij houden u op de hoogte van verdere plannen op dit vlak.'